

הדף היומי

עלון יומי ללומדי הדף היומי ו"ל ע"י מדרשית הדף היומי פ"ח

!!! מקום זה מיועד להנצחה !!!

מסכת בבא בתרא - דף קלז

עיונים על הדף

חתי יוצאים ידי חובה באתרוג שניתן ע"מ להחזיר?

נתן אתרוג לחברו ע"מ להחזיר והמקבל נטלו כדי לצאת ידי חובה, אם החזיר נמצא שהמתנה חלה ויצא ידי חובה ואם לא החזיר, לא חלה המתנה ולא יצא ידי חובה. הרשב"ם (ד"ה ואם לאו) הביא את מנהגם, "ומנהג שלנו שנהגו לברך כל הקהל באתרוג אחד דעתנו מסכמת לתת כל אחד במתנה את חלקו לחבירו כדאמרין גבי רבן גמליאל ורבי יהושע במסכת סוכה, ואע"ג דלא פריש כמאן דפריש דמי דלא גרע ממתנה ע"מ להחזיר דלהכי מיהא אדעת כל הקהל שוה שינתן לכל אחד עד שיברך עליו ואח"כ יחזיר.

מבואר בדברי המחבר (תרומה, ה) שאף אם לא החזיר בצורה ישירה לנותן, אלא נתן לאחר ע"מ להחזיר וכו', כאשר האחרון מחזיר יצא. ועי' באריכות שם בדברי המ"ב, ועוד. מה יהיה הדיון, אם נטלו כמה אנשים בזה אחר, והנותן הסכים שכולם יהיו בהגדרת מתנה ע"מ להחזיר, אולם בסופו של ענין האתרוג נפסל, אין יחזירו והאם כולם יצאו ידי חובה.

במחבר (שם, ד) המשמעות הפשוטה שכל שלא החזיר לא יצא ידי חובה, ואין הבדל אם נפסל ביזו או לא החזיר מחמת אונס או שהחזיר לאחר זמן המצווה, כל שלא החזיר לא יצא ידי חובה. ואפילו השבת דמים לא מועילה ולא אומרים מה לי הן מה לי דמיהן, היות ובדאי מקפיד על הד' מינים שישובו אליו.

אמנם הביאור הלכה (ד"ה דמסתמא) מביא מרבינו ירוחם שדקדק בעיטור שבאופן שנתן לו בסתם שאנו תולים שאף זה בכלל מתנה ע"מ להחזיר (ועי' היטב רשב"ם ותוס' לפנינו בסוגיא), אם נאנס ולא השיב מועיל בזה השבת דמים, כיון שלא אמר להדיא ע"מ שתשיב לי.

בכף החיים (תרומה, אות נ-ג) כתב שבאופן שלא החזיר לבעלים, כולם לא יצאו ידי חובה, היינו באופן שהיו כמה אנשים המעוניינים לצאת ידי חובה בד' מינים של הנותן והראשון קיבל במתנה ע"מ להחזיר והשני קיבל במתנה ע"מ להחזיר וכו', ונאנס ביד האחרון ונפסלו הד' מינים ולא יכולים להשיב, נמצא שלא התקיים התנאי והתגלה למפרע שכולם לא יצאו ידי חובה.

במ"ב (סקט"ו) הביא שהחיי אדם הסתפק האם יכול לומר כאילו התקבלתי ולבטל את התנאי כדי שיצא ידי חובה. והביא מהמאירי כתי' שמבואר בדבריו להדיא שיכול לומר הנותן כאילו התקבלתי וימחול על התנאי וא"כ התברר שיצא המקבל ידי חובה שניתן אין לו תנאי להחזיר.

ובשע"צ (אות ט) צטט מדברי שהביא לכך ראה וז"ל "ומסיים שם וכמו במדיר את חבירו עד שיתן לבניו כור חטים אמרו בנדרים שיכול לומר הרניו כאלו התקבלתי. ואע"ג דביטול ענין איצטלא אמרו שאינה כלום התם כדקתני טעמא דלצעורי קמחין משא"כ הכא". עכ"ל בכת"י. והוסיף השע"צ, שנראה שכ"ז הוא אם מבטל תנאו בתוך הזמן, אבל בלאחר זמן שכבר לא נתקיים התנאי ונתבטל מתנתו ונתבטל מצותו בודאי לא יועיל מה שיאמר הרני כאלו התקבלתי.

ולכאורה ימי לתלות את הנידון בסוגיית אתי דיבור ומבטל דיבור, כאשר נתן מתנה ע"מ להחזיר, יש כאן מעשה עם תנאי וכמבואר בסוגיא לפנינו דנו הראשונים בארוכה מדוע לא נזכרו הלכות תנאים ועי' ברשב"ם ובתוס', עכ"פ מה שמבואר שהתנאי הוא ככל הלכות תנאים וא"כ ע"מ לבטלו צריך לברר אם מועיל מצד הגדרתו של אתי דיבור ומבטל דיבור.

צריך לברר בדיון אתי דיבור ומבטל דיבור, מדוע הדיבור השני יכול לבטל את הדיבור הראשון, מה כח יש ביד הדיבור השני יותר מהדיבור הראשון. דן בחלקת יואב (ח"א אבה"ע סי' כא) האם דין אתי דיבור ומבטל דיבור מבטל את דבריו למפרע או רק מכאן ולהבא. ומאריך לבאר שאין הדיבור הראשון נעקר לגמרי. יש להוסיף נופך בתוך הנידון, וכך, האם הדיבור השני עוקר את הדיבור הראשון. או שהדיבור השני לא עוקר את הדיבור הראשון אלא ממשיך הוא לתוצאה אחרת.

ונבאר, צד הראשון, היות והוא בעלים על הדיבור הראשון, אין מניעה שישינה את דיבורו, כל הנידון בתוך כדי דיבור לגבי הלכות חזרה כיון שכבר לא משהה, וכן כל פעולה שכבר חל לא יכול לשנות או לחזור בו, כאן בדיבור בעלמא כיון שהוא בעלים על חלות, יש לו כח לשנות או להוסיף או לגרוע, בדיבור הראשון. צד השני, שלעולם אינו מבטל את הדיבור הראשון, הדיבור הראשון במקומו עומד, אלא כאשר אומר עוד דיבור הוא פועל עתה בחפץ עליו מתייחס הדיבור, ממילא נעקר הדיבור הראשון בעקבות המפסק"מ המחודשת בדבריו השניים.

בשו"ת הרשב"א (ד, פד) ושאל על מי שביטל גט, האם יכול לחזור בו מהביטול. ודן הרשב"א אולי אתי דיבור ומבטל דיבור, הדיבור השני צריך לבטל דיבור של קיום, אבל לבטל ביטול מה שייך. ביאר הגר"א בקובץ הערות (עו, יב) שדעת הרשב"א שאתי דיבור ומבטל דיבור מועיל מכאן ולהבא, לכן כאשר יש מעשה שהיה ועכשיו הוא בא לבטלו, הביטול מגדיר מחדש את המעשה שהיה ויש לו תוצאות חדשות שלא יחול. אולם אם הרשב"א היה לומד שאתי דיבור ומבטל למפרע מה משנה אם היה קודם לו ביטול או קיום, כאשר ביטל, ביטל את דבריו הקודמים ועקר אותם.

בשו"ת הרא"ש (כלל לה, ט) נקט שמי שקידש אשה בתנאי ויכול לאחר זמן לבטל

את התנאי והמעשה יהיה קיים, ואתי דיבור ומבטל את הדיבור של התנאי ותנאי מילתא אחריתא ולכן המעשה קיים ורק ביטל תנאו. מבאר הקה"י (גיטין פרק השולח), בעת הראשונה שקידש את האשה בתנאי, אמר המקדש שאם לא יחול התנאי לא יהיו קידושין, א"כ כאשר מבטל את התנאי ביטל את הקידושין, ומה הועילו דבריו של הרא"ש שנתנאי מילתא אחריתא. אלא הרא"ש למד שאתי דיבור ומבטל דיבור מועיל למפרע וכאשר ביטל את התנאי ביטל את ביטול של הקידושין ע"י התנאי.

מעתה, מתנה ע"מ להחזיר, שביטל הנותן את התנאי שע"מ להחזיר, אנו דנים מצד שדיבורו השני יבטל את דיבורו הראשון, אם נסבור כדברי הרא"ש הרי שהמקבל יוכל לצאת ידי חובה כיון שביטל מעיקרא את התנאי להחזיר.

אך אם כדברי הרשב"א שאתי דיבור ומבטל דיבור מועיל מכאן ולהבא, נהי שעתה מחדש הנותן שלא צריך להשיב לו את האתרוג, אך באותה עת שהנותן יצא ידי חובה זה היה בתנאי ששייבו את האתרוג למקבל, ומה הועילו שאח"כ יבטל את דבריו. ויש לפלפל בארוכה, ורבותינו ראשי הישיבות דנו בארוכה אם ניתן לומר שיש מחלוקת ר"י הרשב"א לרא"ש כפי הנזכר. ואכמ"ל.

סיכום הדף

נושא: קנין פירות. אחריו. מתנה ע"מ להחזיר.

הביאה הנמ' לעיל, אדם שאמר נכסי לך ואחריו פלוני ואחריו פלוני, אם מת שני בחיי ראשון יחזרו נכסים ליורשי ראשון, ומכאן **הקשו על ר"ל** שאמר שקנין פירות לאו כקנין הגוף, וא"כ הו"ל לחזור ליורשי נותן (ותירצה הנמ' בשם רבי הושעיא וכו'). **בברייתא אחרת** מבואר שיחזרו ליורשי נותן ומכאן הקשו לשיטת רי"ח שאמר קנין פירות כקנין הגוף. **מביאה הנמ' שהדבר תלוי במחלוקת תנאים**, אדם שאמר נכסי לך ואחריו פלוני, הראשון מכר את הנכסים (ובלשון הברייתא מבואר שאכל את המעות וכד', אולם אין בכך נפק"מ עי' ברשב"ם שנקטו לאורחא דמילתא), **לדעת רבי** השני מוציא מיד הלקוחות, לראשון לא היה זכות למכור כיון שקנין פירות לאו כקנין הגוף, **ולדעת הברייתא** שאמרה שיחזרו ליורשי נותן וכדעת ר"ל. **ולדעת רשב"ג** אין לשני אלא מה ששייר ראשון ואין לו מאומה באופן שהראשון מכר, כיון שקנין פירות כקנין הגוף והמכר חל, **וזה כדברי הברייתא** שסברא שיחזרו ליורשי ראשון.

והקשו שהרי מבואר להפך שאמרו בברייתא, אמר "נכסי לך ואחריו פלוני" **לדעת רבי**, הראשון יורד לשדה ויכול למכור אותה. **לדעת רשב"ג**, לראשון יש אכילת פירות בלבד. **מבאר הנמ' לדברי רבי**, הראשון יורד ומוכר הכוונה לגבי פירות שזה מה שיש לו בקרקע, ובאמת אם מכר את הקרקע לא חל המכר כמבואר בברייתא הראשונה. **ולשיטת רשב"ג**, לכתחילה אין לראשון למכור כיון שיש לו רק אכילת פירות וזה מה שרצה הנותן להנות אותו, אולם למעשה אם מכר המכר חל, כיון שקנין פירות כקנין הגוף.

אמר אביי, אדם המשיא עצה למקבל הראשון למכור בנכסים, נקרא "רשע ערום" שאמנם חלה המכירה אולם לא עשה כרצון הנותן. **אמר רי"ח הלכה כרשב"ג**, אולם אף לשיטת רשב"ג אם המקבל הראשון נתן **במתנת שכיב מרע**, לא מועיל ויחזור למקבל השני. **ביאר אביי** משום שמתנת שכיב מרע חלה לאחר מיתה, וכבר קדמו "האחריו" שאמר הנותן. **מבאר הנמ'** ששיטת אביי כאן זה לאחר חזרתו, שלמדנו **שנחלקו אביי ורבא**, לאביי מתנת שכיב מרע קונה עם המיתה, **ולרבא** לאחר המיתה. וחדו בו אביי וסבר שלאחר המיתה, שהרי אמרו לגבי טט "זה גיטך אם מתו" "זה גיטך מחולי זה" "זה גיטך לאחר מיתה" לא מועיל, שאין שטר לאחר מיתה. מכאן למדו שפועל "זה גיטך המיתה ולא עם המיתה.

אמר רבי זירא בשם רי"ח, ההלכה כרשב"ג אפילו אם שחרר הראשון עבדים, והחידוש **שהיה צד לומר** שלא נתן לו ע"מ שיעבור על איסור של "לעולם בהם תעבודו". **ואמר רב יוסף בשם רי"ח**, שהלכה כרשב"ג אפילו הראשון עשה מהמתנה תכריכים למת, **והחידוש** שלא אמורים שלא הסכים הנותן לעשות מהמתנה איסורי הנאה.

דרש ר"ג בר חסדא, אם נתן אתרוג במתנה ואחריו פלוני, אם נטלו הראשון כדי לצאת בזה ידי חובה ביום הראשון של סוכות, תלוי במחלוקת רבי ורשב"ג, **לרבי** לא יצא ידי חובה שהרי אין זה שלו, **לרשב"ג** יצא שהרי יכול אף למכור. **שאל רב"ג**, נחלקו אם קנין פירות כקנין הגוף, אולם אם לא כדי לצאת באתרוג ידי חובה בעבור מה נתן לו, **בהכרח** לכו"ע יצא ידי חובה, **ונחלקו רבי ורשב"ג** אם מכר את האתרוג או אכלו.

אמר רבה בר ר"ה, אחים שקנו אתרוג בירושה, נטל אחד כדי לצאת ידי חובה, **אם לא אכפת** לאחים אם יאכל את האתרוג הרי זה שלו ויוצא ידי חובה, **אם מקפידים** לא יצא ידי חובה, שהרי אינו שלו בצורה מלאה. **ודוקא** שיש לכל אחד מהאחים אתרוג, אולם פירות אחרים לא מועיל (ברשב"ם לא גרס. ועי' בתוס').

אמר רבא, נתן לחברו אתרוג במתנה ע"מ להחזיר, נטלו ויצא ידי חובה, אם השיב יצא, לא החזיר לא יצא. **למדנו מכאן** שמתנה ע"מ להחזיר מועיל לשם מתנה ומוגדר "לכס". **במצוה של רב ביבי בר אביי** גדל עץ שהיה שייך לאשת פלונית, בכל פעם שבאה האשה לקחת את הפירות הקפיד רב ביבי, הקנתה לו את פירות הדקל לכל ימי חייו, **רב ביבי** הקנה את הדקל לבנו כדי שלא יחזור לאשה כדברי רשב"ג. **אמר לו רב הונא בריה דרב יהושע**, לא יועיל לך כיון שדעת רשב"ג זה באופן שהנותן אמר אחריו, **אולם אם חוזר לעצמו מעולם לא נתן כי אם פירות.**

אמר רבא בשם ר"ג, נתן לחברו שור במתנה ע"מ להחזיר, המקבל הקדיש והחזיר, כיון שהחזיר חלה המתנה וכיון שכך השור מוקדש. **שאל רבא**, מה החזיר הרי השור הקדוש. **אמר ר"ג**, הרי החזיר שור שלם. **אזלא אמר רב אשי**, אם אמר על מנת להחזיר, הרי החזיר. אולם אם אמר על מנת **שתחזיר לי**, הכוונה לשימושו והחזרת שור מוקדש לא נקרא החזרה.